

D. B. V.
DISSERTATIO PHILOSOPHICA
De

CRIMINE CONATVS,

Cuius
PARTEM PRIOREM,

*Cum consensu ampl. Facult. Philosoph. in illustri ad AVRAM
Athenaeo regio,*

PRAESIDE

Viro Cl.

MAG. ALGOTHO A. SCARIN,

Hist. & Philos. Ciuil Profess. Reg. & Ord.

*publicae candidorum censurac, in Auditorio superiori,
boris ante meridiem consuetis,*

die XXII. Martii MDCCXL,

modeste submittit.

ALVMNVS REGIVS.

CHRISTOPHORVS LIGNIPAEVS

ABOENSIS.

ABOAE, excud Joh. Kiæmpe, Reg. Acad. Typogr.

S:æ R:æ M:is
Magnæ Fidei VIRO,
Dioeceseos Aboensis
EPISCOPO

&
Regiæ Academiæ
PRO-CANCELLARIO
eminentissimo,

Reuerendisimo Patri ac Domino

D. JONÆ FAHLENIO

S. THEOL. DOCTORI.
MAECENATI MAXIMO.

OB Gratiam.

Nullò. Non. Tempore. Praestitam.
Praeconiisque.

Quibus. Par. Est.

Nunquam. Satis. Celebrandam.

Inque. Spem.

Clientelæ.

In. Posterum. Quoque.

Consequendae.

Cum.

Omnigenae. Felicitatis. Et. Prosperitatis.

Voto.

Hunc.

Tenuissimi. Ingenii.

Foetum.

Humillime. Consecratum. Cupit.

devotissimus cliens

CHRIST. LIGNIPÆVS.

VIRO summe reverendo atque amplissimo Domino,

Doct. ANDREAE BERGIO,

Regiae ad Auram Acad. S. Theol. PROFESSORI pri-
mario & dioeceseos Aboënsis' ARCHI-PRAEPOSITO
maxime inclyto,
MAECENATI MAGNO,

Maxime reuerendo atque amplissimo Domino,

Mag. JOHANNI WALLENIO,

Ad Reg. Acad. Aboëns. S. Theol. PROFESSORI
longe dignissimo.
PATRONO MAGNO.

Inoscite, Maecenates & Patroni Magni, quod exigua
hisce pagellis, omni nitore destitutis, nomina vestra prae-
figere sustinuerim. Sed addidit conatui ca'car mira oris co-
mitas, & ea non minor animi benevolentia, qua omnes &
singulos, praesertim litterarum cultores, amplecti soletis; al-
lexit fauor & insignia beneficia denique, quibus meas in an-
gustum redactas vires, nullo non tempore suffulcivistis, susti-
nuistis. Cum verò nil habeam, quo tantorum in me meri-
torum magnitudinem assequi queam, hoc quantulumcunque
munusculum in pii deuotique animi signum, qua par est re-
ligione & veneratione Vobis offero. humillime orans, di-
gnemini, Maecenates Magni, fiduciam meam benigne
interpretari, measque spes atque fortunas Vestrae fidei in
posterum quoque Vobis commendatissimas habere. Pro Ve-
stro Vestrorumque perenni flore atque incolumitate Sum-
mum Numen suspiriis & precibus, quibus conuenit, in-
terpellare nunquam intermissurus.

Sum. reuer. atque ampliss. Nominum Vestrorum.

cl'ens humillimus

CHRIST. LIGNIPÆVS.

Viro admodum reverendo atque praeclarissimo
Dn. ANDREAE DEGERMANN,
Civitatis Jacobstadenſis & eccleſiae, quae DEO in
Bedersöhre colligitur, PASTORI vigilantissimo, nec non
adjacentis districtus PRAEPOSITO, diſtinctissimo, ut prae-
ceptori antea fidelissimo, ita jam quovis honoris &
pietatis cultu aetate in ſuſpiciendo, colendo,

Viro conſultiſſimo integerrimoque
Dn. ANIPHAE PARMENT,
Civitatis Chriſtinae CONSULI laudatiſſimo, patri loco
jugiter colendo.

Plurimum reverendo
Dn. JOHANNI
Scholae Watenſis CONRECTORI lauda
Patronis & Fautoribus

Favoris benevolentiaeque Vestrae singularis, Patroni & Fau-
Exhibere atq; praestare voluistis, ad quemuis honoris cul-
dere Proinde non potui non, in pii gratique animi tesseram,
transmittere, certa spe atque fiducia confidens, Vos easdem
cepistis, eandem in posterum mihi quoque praestituros. Pro
mum Numen interpellare

Admod. rever. ampl. consule.

humillimus &
CHRISTOPH.

Viro Nobilissimo atque Amplissimo

Dn. JOHANNI BORRE,

Per Ostrobotniam *SECRETARIO* provinciali solertissimo, laudatissimo, Patru loco omnis honoris cultu colendo, suspiciendo.

Viro consultissimo acqussimoque

Dn. SAMVELI BRINCK,

CONSULI apud NeoCarlebyenses laudatissimo,

atque clarissimo

MAEXMONTANO,

tissimo, affini carissimo, jucundissimo.

optinis & honoratissimis.

tores aestumatissimi, documenta longe maxima, quae mihi
tuis reverentiamque declarandam, me obstrictissimum reddi-
ingenis mei primitias haece academias, Vobis offerre atq;
benigne excepturos, & quam clientelam jam ante re-
Vestro Vestrorumque perenni flore atq; incolumitate sum-
nunquam intermissurus

clariss. Nominum Vestrorum.

obseruantissimus cultor

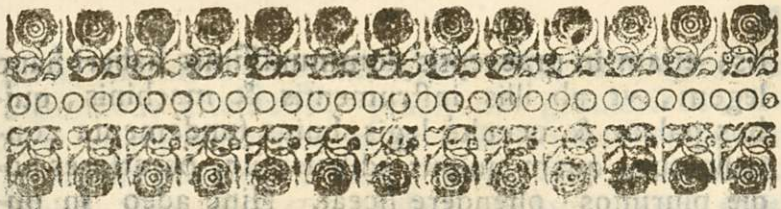
LIGNIPAEVS

Denen Wohl-Ehrenvesten / Vorachtbaren und Be-
nahmen Herren /
Herr ISRAEL HANSSON,
Und
Herr JOHAN STRANDHEIM,
Beyderseits vornehmen Bürgern und Handels-
Leuten in der Stadt Wala
Meinen Hochge-Ehrten Herren Bettern und Gönnern

H O C H W E H R E S S E ich hab so viele gunst genossen
Von EUREN wehrten huld, die fordert danckbarkeit;
Ich sinne stets darauf, mein Herz ist unverdrossen,
Allein es fehlt an takt und an gelegenheit;
Jedoch EUE sind gewohnt den willen anzunehmen,
Wenn gleich das werck nicht will sich recht dazu bequämen
Sie sind die erstlinge von meinem schlechten fleisse,
Zwar ein gering geschenk für EURE große gult,
Doch dennoch irr' ich nicht, wenn ich es mir verheisse,
Das Ihr seht ainmstia an, der ersten jugend blut:
Die ich Euch beiderseits hiemit wil überreichen,
Als der Erkentlichkeit und Liebe treues zeichen.
Der Himmel segne lehrt, so Euch, als EUREN Handel
Er gebe glück und heil zu allem was Ihr treibt,
Er führe Euch allstets zum wahren tugend wandel,
Er segne Eu'r Geschlecht, das es gesegnet bleibt;
Bestralet feruer mich mit EUREN liebe blicken,
Bis IHR EUE leb ens satt werdt zu der ruhe schicken.

EWR Wohl-Ehrenvesten Wohl-Ehr

Geborsamster diener
CHRIST. LIGNIPÆUS.

PROOEMIUM

Viam ad institutum pandit.

Inter cetera sapientiae et bonitatis documenta longe maxima, quibus genus humanum exornare voluit *summus rerum* humanarum *ARBITER*, *viuendi regulam*, cuius in omnes homines, immo vitae partes omnium quoque, vsus sese diffundit; infimo neutiquam loco ponendam esse, existimauerim. Dicitur *illa* ab *Apostolo* omnium hominum cordibus inscripta, tantaque semet & dignitate & necessitate commendat, vt per eandem ab omnibus aliis creaturis non solum distinguatur homo; verum in omnibus actionibus etiam, quae ad felicitatem in vita communi obtinendam faciunt, instar splendidissimae facis praeleuceat; sine qua nulla omnino datur vitae dirigendae ratio, nullus rerum gerendarum ordo. Ast juxta dolendum etiam, per prauitatem ingenii humani malitiamque, tantis tenebris inuolutam & perinde perplexam mul-

A

tis

2
tis, etiam in praeceptis communissimis haberi hanc legem, ut ab illis instrumentis & machinis, quibus palam & occultè legis huius fundamenta conuellantur, quam quibus adstruantur, paratioris hodie plurimos offendere liceat. Hinc adeo in publicum missam esse nequitiam, & in omnium pectoribus inualuisse, *SENECA* suo aeuo quoque ingemiscit, ut inualescentis morbi vim poena nulla prope sistere possit, neque locus aliquis aut securitas innocentiae supersit. (*) Originem & fontem mali, effatum illud non obscure indicat; & regnantis peruersi moris non aliam magis liquidam dari posse causam innuit, quam quod mortalium admodum multi non sint illi, qui inter agendum secum ipsis primum agant, suique pectoris penetralia rite excutiant: plures autem illi, qui, si societati nil aduersum opere in ipso, idque cum publica infamia coniunctum perpetraverint, existimant illico, nullo insuper crimine semet obligari, nullo in foro, praesertim humano, improbitatis characteri notari posse multè rariè. cum tamen interna hominis & actionis qualitas, eiusque cum fine creationis conformitas, illa sit omnino, quae actionem specificet, illa ad bene beateque viuendum plus conferat, quam quae in sensus incurrit, honestatis falsa saepe species. Dico externae & ciuili actionis scaturiginem & fundamentum esse ipsam mentis habitudinem, eiusque ad rectè, an verò secus, agendum

(*) *Lib. de iray*

dum, internam propensionem. Hinc est, quod in
 criminibus attentatis, praesertim grauioribus, il-
 lam animi dispositionem & destinationem prauam
 in rationem venire debere, omnes saui contendant.
 Nobis cum *SOCRATICUM* illud estatum; *animi vitio*
magis quam euentu, maleficium esse censendum, indolem
 ipsam hominis exprimere videatur; eius ad cete-
 ra animantia habitudinem, adeoque rationem ipsam,
 cur sua homini actio imputetur, ostendat; de cul-
 pae omnis iniquitatisque, quae vitam hanc pre-
 munt & afficiunt, scaturigine, *mentis* puta, ad ma-
 le agendum instigatione eiusque motus & *CONA-*
TUS imputatione, pro modulo ingenli, pauca dis-
 serere constituimus. Ut vero Tu, L. B. *CONATUM*
 nostrum, in explicando argumento difficillimae
 discussionis, pro candore, qui bonos decet, inter-
 preteris, est quod enixe rogo & obtestor.

§. I.

De imputatiuitatis fundamento inquirat; illudque
spontaneitatem esse adfirmat.

Priusquam ad ipsum institutum, seu quid ver-
 bis in rubro allatis intellectum volumus, nos-
 met accingamus, non abs re esse videtur, pauca
 in genere de actus huius, puta *conatus* imputatiui-
 tate, eiusque fundamento praemittere. Super illam
 enim subtractionem rite positam, paries inde &
 omnis operis compages ducenda est. Indidit sum-

mum Numen hominis voluntati insignem prae ceteris animantibus, potentiam, quâ intrinseco impulsu, citra necessitatem internam tamen, sese mouere potest ad faciendum, quod ipsi arrideat, & omittendum, quod creationis fini non conueniat. Hanc facultatem vulgo *spontaneitatem* appellamus, fundamentumque omnis in mente humanâ, motus rationalis esse dicimus: illam *conatus* & contentionis omnium, & demum imputatiuitatis actionum humanarum principium ponimus, licet non proximum sed remotum, quemadmodum id ipsum (sequente visuri sumus. Nam ut actionis cum virtute aut vicio perficiendae cogitationem quis suscipere possit, ut propositum & *conatum* agendi suum rite explicare, quin, actionis vel omissionis effectus in eundem ceu auctorem denique redundare queat, necesse est in subiecto reperiri potentiam quandam decernendi, libertatemque ad effectum promouendi rem ab intellectu repraesentatam. Et certè ni illud concederetur, vlli neque praemio, neque poenae in hoc humano genere locus superesset aliquis; nullas diuersimode institutas reflexiones sibi formare quisquam, non finem certum, idque libere proponere; non conari; h. e. ad obtinendum eundem efficaciter sese mouere posset. Quin, omnis etiam tolleretur moralitas, deficeret pulchritudo & perfectio vitae humanae, fieretque, ut ultra *prima illa*, quae *naturae* vniuersae insita sunt, homo nihil sciret, ab interiore animantium genere neque distaret quid

quidquam. Quo enim titulo, quaeſo! rei alicuius
commiſſio vel omiſſio illi poſſet praecipere, inculca-
ri & denique imputari, qui per vrgentem intrin-
ſecam vim in alterutrum oppoſitorum neceſſario
ferretur, & ad certum, fixum & indeclinabilem a-
gendi modum per naturam adſtringeretur? Vanus
vtique & irritus hic foret labor. Bruta animantia
ad vniſormem agendi modum creata eſſe, docet ſatis
ſuperque ipſorum natura, quam ſi paulo intimius
examinare volupe fuerit, nullam in ipſis *ſpontanei-
tatem* reperiri, prouum erit videre; verum im-
petu naturali, puta affectuum & appetituum ſenſi-
tium ſui, velut pondere quodam, in obiecta trahi,
vt non poſſint non, ceteris paribus, ea vel proſe-
qui vel auerſari. Nullus electioni, nullus arbitrio
locus. Quare fundamentum imputationis omnis hu-
manae actionis eſt, quod ad eandem *libere*, quacum-
que ratione, certo conſilio & deſtinatione con-
currerit, de qua in ſequentibus. Omne negotium
breuioribus verbis, ſed argutâ ſententiâ complexus
eſt eximius noſtri aeuſ philoſophus ex Gallis, cum
de indole brutorum primum, mox hominum, in
hunc modum diſſerit; *Non eligunt ait, beſtiae, aut ſeſe
ad agendum determinant, aut rerum cauſas inquirunt. Nam
quae ſunt vnius generis, vno & eodem modo operantur,
quod vel a natura, vel ab obiectis ipſis ita determinentur,
vt nullum habeant in ſuos actus imperium; hoc vtiq; quod
fortius allicit, omnino ſequentur. Homo autem, cum ſit
ille compos mentis ſuae, ita vt poſſit obiecto cum cura & cogi-
tatio.*

gitatione incumbere, rationes bonitatis & malitiae erueret & iuxta legis, quâ imbutus est, normam librare, aliud ex alio colligere, eligere & denique inferioribus facultatibus motum iniungere, qualis requiritur ad producendum actum: inde est, quod actuum non illorum modo, qui mediatè sese exerunt, sed & internorum impulsuum, quos absolutè in sua potestate habet, rationem reddere teneatur. de qua indole actuum humanorum deinceps. Atque inde conatus crimen, h. e. declarationem ad culpam & poenam, eiusque imputationem, descendere, non difficulter quisque videre potest.

§. II.

Aserit nullas alias actiones homini imputari posse, quam quae cum destinatione quadam agendi vel omittendi coniunctae fuerint; ideoque proaeresim imputationis fundamentum proximum esse adfirmat.

Licet itaque solus homo sit capax actionum moralium, inque ipso reperiatum principium quoddam internum imputatiuitatis; non tamen ipsi imputari possunt aliae actiones & omissiones, quam quae cum destinatione quadam & proaeresim agendi vel omittendi coniunctae fuerint, quem admodum ex ante dictis patet partim, plenius autem ex dicendis patefecer. Illae namque actiones, quae non libere, sed inuito eodem fiunt, quocunque de-

mum

num modo, violentiae aut ignorantiae non vincibili, peractae fuerint, quatenus proficiscuntur a principio, non aliquam liberam operandi facultatem ipsi indulgente, eatenus ipsae non imputari, neque agens reatu aliquo, sine culpa, siue poenae multari potest. Animi intentio est, quam circa singulas actiones respicit Deus, imo quam spectant homines etiam, quatenus illa ex circumstantiis patescit. Nullam actionem probabit Deus, quam non produxit bona intentio; nec communiter homo probabit, si qualitatem intentionis nouerit. Adeo ut intentio sit quasi forma actionis, cuius respectu praecipue habetur vel bona vel mala. Et quemadmodum intentio bona, licet effectus non sequeretur optatus, laudem meretur; ita in criminibus destinatio male agendi, prout intensior illa remissiorue fuerit, non praecise exitus spectatur. Pro aereis itaque fundamentum est imputationis proximum. Nulla enim, dicit Putendorf (*) propior ratio est, quare alicui actio quaequam imputari possit, quam quia ab isto sciente & volente, mediate aut immediate, profecta est; seu quia pens ipsum fuit, ut fieret vel non fieret.

§. III. Quid & quotuplex Conatus sit indicat.

Hilce, in modum propylaei, praemissis praepositisque, ad ipsius rei tractationem propius nos

(*) Libr. de off. H. & C. c. 1. §. 17.

8
accingimus. In exponendis autem vocabulis, quae
in frontispicio conspiciuntur, moras neccere, tanto
minus necessarium erit, quanto certius persuasum
nobis, vnum quemque Romani non ignarum idio-
matis, primo statim intuitu sentire, quid illa sibi
yelint. Ne tamen, quod ab aliis obseruari solet,
impraesentiarum praetermissum videatur, ab offi-
cio nostro haud alienum erit, paucis indicare, quid
ijsdem intellectum velimus. Vocabulum *conatus* a
primitiuo suo *conari* descendere & apud Latinos scri-
ptores idem ac *niti* & *operam dare*, vt aliquid fiat,
significare, lexicographi consentiunt vniuersi. Hinc
conatus est voluntatis propositum, & studium & de-
cretum aliquid faciendi vel omittendi. Hic autem
prout cum lege conuenit aut disconuenit in *bonum*
& *malum* commode dispescitur. *Bonus* est *conatus*, quum
quod Lex praecipit, facere, & quod eadem vetat,
intermittere; pro scopo quis habet. E contrario au-
tem *malus* dicitur, quando quis actionem quandam le-
ge prohibitam peragere & praeceptum omittere in-
tendit. Vtrinque non merum animi propositum, sed
actus forinsecus sese exerens & apparatu nullo non
ad finem obtinendum proportionato insistens intel-
ligitur (*). Alterum vocabulum est *crimen*, quod,
si stilo vulgari loquendum, per peccatum breuissi-
me exprimitur. Hoc autem esse *avouias* seu trans-

gressio-
(*) Cf. 1. Sam. XVIII; 25, vbi emphatice sacer. scriptor
exprimit Saulis conatum occidendi Dauidem: och Saul foot
ester at falla David igenom the philistens hand.

91
 gressionem legis, omnibus, qui nullum a naturâ & scriptura diuortium facere volunt, in propatulo posita res est. Atque ita per *crimen conatus* illud intelligimus delictum & peccatum, quod contra legem quis facere vel omittere decreuit, & ad illud perficiendum nullam non molem mouet atque machinam. De *conatu* huius generis, qui *crimen* inuoluit, insuper tenendum, quod prout ab effectu longius aut propius distans sit, eo in *remotum* & *proximum* quoque non ineptè dispelci possit. *Remotus* in utroque foro, praecipue vero soli huius, minus grauat; *proximus* autem damni & directionis, nec non scandali sui intuitu, fraudis & iniuriae nullatenus ferendae nomine venire solet. Nam quem ad modum primus motus & conceptus cuiuslibet rei priusquam altius se insinuauerit animo, saepe corrigitur, saepiusculè penitus rejicitur; ita quoque *conatus primus* ab actu ipso longius distans, minus attenditur, quam qui in animo diu conceptus, iam per signa externa in luce ipsa, omniumque oculis versari incipit. Caeterum quum *conatus* aliter in foro diuino, aliter in foro humano, in lege scripturae aliter, aliter in naturae lege attenditur; proinde utriusque fori rigorem leuiter examinare lubet.

§. IV.

Legis moralis rigorem circa actus. Et motus etiam internos examinatur.

B

Ad

AD forum diuinum quod attinet, rationem omnium & inclinationum & motuum, adeoque cogitationum, quae ex naturâ labe infectâ proueniunt, reddendam esse, edocet satis superque sacrarum litterarum auctoritas. Deus enim sumus ille *καρδιογνώστης*, non exterorum operum modo, sed etiam interiorum motuum cum lege convenientiam praecipit, intendit, contra quam quicquid committendo aut omitendo peccatum fuerit, reatum poenae inuoluit, a qua, nisi per Christum, redemptio sperari nulla, neque per se aut naturâ suâ, venia impetrari potest. Atque sic non solum voluntaria peccata, quae ex plena proaeresi & libero hominis assensu perpetrantur, peccati proprie dicti rationem habent; sed etiam inuoluntaria; quidquid cum suis asseclis, puta moralibus pontificiis, *GROTIVS* dissentiat, cum de habituabili concupiscentia, inuoluntariis & ex ignorantia inuincibili, infirmitate aut metu admissis addubitat, vtrum, quem ad modum actualis illa, pro peccato proprie sic dicto haberi & a iudice Deo imputari queant. *Peccatum enim ait, esse non potest, nisi quod libere fiat.* (*) secus quam Apostolus & *SALVATOR* ipse disertis verbis: (**) immo gentilium moratiores quoque iudicarunt, pronunciarunt. Verum cum sit alius fori illa dissertatio, ad nostrum institutum nos iterum reuocamus.

§. V.

Fori interni s. conscientiae rigorem perpendit.

(*) *Libri II. c. XX, §. 19.* (**) *Rom. VII. v. 7.*

Fori

Fori diuini in sacris rigore viso & per transennam,
 quod dicitur, expenso, ad forum internum,
 puta conscientiae, quae ex principiis practicis seu
 lege congenita oritur, pedem iam promouemus,
 expensuri, vtrum *actus interni & elicitu criminis quid*
inuoluant, licet in externos non prorumpant? Heic
 qui ad lineam & limam illam, quâ distincte refle-
 ctit homo super cogitationes & conceptus suos, pu-
 ta rationem, rite perpenderit animi sui suggestio-
 nes & commentationes; in quantum tendant illae
 ad perfectionem & conseruationem generis humani,
 nec ne, quae illarum indoles & ad legem habitu-
 do sit, non difficulter perspiciet. Pro diuerticulo ab
 ista norma, ceu sine creationis, maiore minoreue,
 in praeuaricationis culpam incurret quisque etiam
 maiorem minoremue, licet externo opere nullo se
 adhuc exprömisserit male sani animi institutum. Re-
 quirat namque lex non externam operum & cor-
 poris membrorum modo cum mente diuina, cu-
 ius apographum mens humana est, conformitatem,
 sed quam maximè internam, adeo vt quicquid con-
 tra eandem vel agitur vel concipitur, peccatum
 inuoluat & poenam mereatur. Interim quem ad
 modum mens per certos veluti gradus progreditur,
 dum primo rem simpliciter apprehendit, deinde va-
 riis agitur stimulis ad eandem consequendam; tan-
 demque antegressa deliberatione eam efficaciter in-
 tendit, inque ea magnopere delectatur: ita etiam
 primus motus, qui nihil aliud est, quam simplex

apprehensio, a peccato quidem est immunis, quum sit
 ille ex conditione naturae proueniens, hominemque
 quatenus homo est, afficiens. Qui primum subsequitur
 & cum voluntatis quadam propensione aut auersatione
 coniunctus actus audit, licet studium & amorem
 obiecti identidem praeferre videatur, indifferens
 non ille minus censetur tamen, quamdiu non ad-
 senserit homo eundemque adprobauerit. Tertius
 autem, qui cum plena adprobatione, determina-
 tione & nisu quodam obiecti declinandi secumue
 yniendi, coniunctus esse solet, qui formale actionis
 audit, quin moralitatis, hoc est, bonitatis atque ma-
 litiae in relatione ad legem, capax sit, nemo sanus
 facile inficias iuerit. Et certe vesanae mentis sit, ne-
 cesse est, qui ex. gr. inuidiam affectatam, animi ela-
 tionem, iram, contemptum intra pectus latitantem, vi-
 tia esse detrectet, quamuis per externa signa, puta
 verba, gestus & facta in sensus aliorum non incurrant,
 Sunt non ignota philosophorum magna nomina,
 qui cum GROTIIO, sed ex alio fundamento, actio-
 nes internas in legisterio I. N. parum commodo
 & idoneo loco reponi posse putant, nimirum, qua-
 tenus non laedunt societatem humanam, Verum
 cum sit illud a nemine adhuc euictum, quod non
 indirecte & in laxiori significatione sua etiam illi
 actus ad societatem, certe ad alium pertineant, ex
 iisdem quoque ius & obligationem oriri manifestum
 est. Quae de cogitationum conatu iuuandi & op-
 primendi & perinde moralitate ac poena horum actu-
 um

tum ex sacris pandectis peti possunt, nunc non mo-
 ueo. Gentilium philosophorum scripta, cui euol-
 uere volupe fuerit, cum admiratione eos profano
 ore, verum mente & sententia, ad instar Christi-
 anorum, de hoc argumento egisse deprehendet.
 De religionis & iuris diuini summa, DEO pura
 mente colendo, de interiore homine, praecipue
 vero voluntatis ad legem socialitatis conformatione,
 de pura ad DEUM mentis oratione, de carnis &
 animi lucta, & demum victae voluptatis bellâ at-
 que laeta conscientia, EPICLETVM in enchiridio quis
 sine stupore legere potest? Cedro certe & marmo-
 re digna sunt verba SENECAE de aestimatione ho-
 rum actuum: omnia inquit, scelera, etiam ante effe-
 ctum operis, quantum culpaе satis est, perfecta sunt (*).
 Ad Nouatum etiam cum aliquando scriberet, quem
 ad modum ira possit leniri, irasci homines non
 illis tantum, qui laeserunt, memorat, sed & his,
 qui laesuri; hi enim, ait, ipsa cogitatione nos laedunt,
 & iniuriam qui facturus est, iam facit. (**). Sic et-
 iam eos adulterio se contaminasse, qui spurcas &
 impudicas cogitationes prauasque lubidines foue-
 runt, passim in scriptis eius inuenire licet. Sic vir-
 ginem incesti damnat, cuius corpus violatum non
 est, his verbis: incesta etiam est sine stupro, quae cu-
 pit stuprum (***) quâ sententiâ gentilis philosophi,
 quid ad effatum prophetae (****) ipsiusque Sal-
 (*) de Const. ap. C. VII. (**) de Ira lib. 1. c. III. (***)
 & hec. lib. VI. contr. 8. (****) Jer. V. 8.

uatoris (*) conuenientius quaeso! proferri potuit? Pergit ulterius *SENECA*, illum latronem vocans, qui nulla adhuc externa vi usus est. *Latro enim est*, inquit, *antequam manus inquinet, qui ad occidendum iam est armatus, qui habet tantum spoliandi atque interficendi voluntatem.* (**) Proinde *QUINTILLIANVS* non inepte: *Non sibi proderit dixisse: non feci. Nunquam mens exitu aestimanda est, satis est probare animum parryicidae.* (***) De auaritia & praua cupiditate iniusti lucri eleganter atque venuste loquitur *GELLIVS*; etiam hoc meminisse, inquit, debemus, *furtum sine ulla quoque attestatione fieri posse, sola mente atque animo, furtum ut fiat, annitente.* (****) Hinc per se patere arbitror actus internos, quatenus in externos influunt, aut certe eodem tendunt, in aestimationem moralem omnino venire; grauemque culpam sustinere non illum minus, qui furtum, caedem & adulterium meditatus fuerit, quam qui perpetrata abominatione omni ista, legem publice & cum aliorum scandalo violauerit.

§. VI.

Conatum crimen inuoluere ulterius ex consequentiis probatur.

Conatum male agendi licet ad ultimum finem non dum peruentum fuerit, per se nihilominus

(*) *Matth. V. 27.* (**) *de Benef. lib. V. c. 14.* (***) *Decl. 281.* (****) *Lib. I. 8.*

aut crimen esse vel ex consequentiis, aut si dicere
 maus, fructibus, qui ex illa radice proueniunt &
 in fruge immane quantum decipiunt, apparet. Nam
 qui cupiditatibus male sanis indulgent, & in ipso
 statim limine adeo non supprimunt, vt viam, qua
 explere queant, sectentur potius, in eum statum
 facile deueniunt, vt consilium mutare, abs proposi-
 to reuerti & impetum male agendi deinde cohi-
 bere non nisi aegerrimè queant. Quae enim tor-
 rentium aquarum indoles est, vt rupto & perosso
 repagulo, artem & imperium humanum difficulter
 inde admittant: eadem quoque malarum cupidita-
 tum indoles est, postquam inueterauere, pondere suo
 premunt, non nitentem viribus instruunt solum,
 sed aduersus omnem medicinam quoque ne resi-
 piscat, contumacem sui que propositi tenacem effi-
 ciunt. Hoc in iis saepenumero obseruare licet, qui
 pulchritudine rei speciosae, sed tamen illicitae ca-
 pti, phantasiae indulgendo, magis magisque ita in-
 flammantur, vt quid primum, quid deinceps, quid
 ultimò agendum, planè ignorent. Quemcunque
 affectum ipsis obiecerint turbidae cupiditates, seu
 habendi cupiditas, seu superbia, seu impatientia vl-
 tionis, illum assiduam in animo habent, illum men-
 tis oculis dulci studio alunt, idque vt plurimum eo
 vsque, vt negotia opere necessario magisque vtili
 peragenda, prae impetu cogitationum & conatu-
 tum molesto excludantur foras, & eorum plane
 obliuiscantur. *En namque attestante Scheffero (*)*

(*) *R. Rom. p. 3.*

est

est conditio flagitiosorum, ut postquam semel frenum
 sceleribus dederunt, non possint eorum, etsi velint, reuocare
 cursum, jamque scelerati esse cogantur. Pravarum vero
 lubricum latellitium: mentis dolorem & anxie-
 tatem, tumultum, tristitiam, metum &c. sese exere-
 re & exhibere solere non illorum animis solum, qui
 humi repunt & flagitiosa parturiunt, sed & illorum
 conscientiam, qui nullius, nisi Dei legibus subiecti
 esse volunt, id exemplis, nisi actum agere pro-
 hiberemur vulgato prouerbio, infinito numero, pro-
 bare possemus. Igitur cum mali die nocteque suum
 gestent in pectore testem, puta conscientiam, ean-
 demque non consummati modo, sed & cogitati par-
 ricidii, vindicem & poenae exactorem; ille qui ef-
 fit, ut inter dormiendum quoque magna cum tre-
 pidatione euigilauerit. Nero, eorum, quae impie
 destinauerat, euentum opperens: mirari subit da-
 ri non e vulgo philosophos, qui licet cum Hobbe-
 sio iustitiam naturalem non penitus negauerint, e-
 andem tamen non praecise internam rectitudinem
 & obedientiam intendere, sed externo ordine sal-
 tem & ad mensuram praesentis vitae conformata
 professione doctrinae adquietere, pro vero vendi-
 tare non addubitent. Quae si pro vera absolute
 assumenda esset hypothesis, neque aliqua ex *Jure*
 N. interna daretur obligatio, non poena, quae in
 ciuitate quoque conatui infligi solet, iusta statuere-
 tur vlla. Si in actibus vitae huius a se, in se & suum
 genus saltem quisque determinaretur: non quod
 quis

quis mente concitata agitauerit nefas, sed quod cogitationis fines excessit & in actum prorupit facinus in culpam & imputabilitatem incurreret, quis non videt hypocritam, profanum, sui ipsius idolum & denique dealbatum sepulchrum hominem demum euaturum? quae quantum ad socialitatem conferat hypothesis & humani generis conditio, facile quisque videt. Scilicet schediasmate nouo idq; sub specie singularis pietatis, circa initium seculi currentis, anonymus probare conatus est lumen naturae ita tenue esse, vt quamquam eidem forte innotescat enormia facinora, quae corporis membris perpetrantur, non esse committenda: quae subtiliora sunt, & mentis *angustate* illud non egrediuntur, utpote si quis animo concipiat flagitia, si alienarum cupiditate rerum flagret, libidine aestuet, si odio alterum prosequatur, eadem in vitiis non numeret, aut pro peccato habeat. In illa imperfectione naturae eiusque normae, ad aliud lumen minus caliginosum recurrendum esse concludit demum; quod, quid faciendum, quid fugiendum, quam carnem & sanguinem, distinctius reuelauerit. De ista hypothesis, quid sit sentiendum, licet ex antecedentibus quodam modo sciri possit; tamen ne dicam scripsisse infirmulemur veritati reuelatae eiusque auctoritati, cuius causam agere velle videtur scriptor ille modo citatus, Theologi sine pari Roslochensis fidem in confirmationem sententiae nostrae appellare non pigebit: *Ex ipsa natura & ratione, in-*
 C
 D. Jo. Petrus de ...

quit ille, non exteriora tantum mala opera, sed interiores animi motus etiam peccata esse indubitata argumentis probari potest, ex ipsa etiam Scriptura, quae dum ad eiusmodi nos reuocat, argumentis ex ratione petitis frequenter vitur. Allegantur a beato viro & doctore, gentium Doctoris loca alia atque alia ad euincendum id quod velit, praesertim Rom. I: 28. 29. &c. I. Cor. XI: 14. 15. &c. ea quae citata sufficere possunt. Quae de non contemnendo naturae lumine, cuius, quem admodum scripturae, DEVS etiam auctor est habendus, praesmittit, egregia sunt & legi possunt in controuersiarum Theologg. sylloge illius (*). Exscribere & opellae huic attexere vellemus libenter, nisi facultates accisae suaderent breuitatem & institutum insuper ad alia vocaret.

§. VII.

*In foro humano, quae in relatione ad legem sit
conatus indoles, expendit.*

IN foro diuino utroque conatum male agendi crimen inuoluere, imo peccatis annumerari grauissimis, supra ostensum est. DEO namque nil magis inuisum, quam mens impura; & ius naturae adeo non modum ipsum & in quantum quid peccatum fuerit: neque exitum modo, sed consilium agen-

(*) D. Jo. Fectius cit. lib. pag. 392.

agendi imprimis respicit, idemque legibus vindicandum, teste *Cicerone*. Ast num in foro etiam humano aestimationem inueniat, problema est, in quod hac paragraphe inquirere lubet. Heic quidem actus *interni*, quamdiu immanentes sunt, idem intra pectus voluntur, adeoque in sensus aliorum non incurrunt, tamdiu neque perspicacia humana peruideri, non diiudicari & ad harmoniam civilem sanctione poenali aliqua redigi possunt. Ad humanam enim potestatem plane non pertinet arbitrium decernendi legibus, quid quisque cogitet, quid sentiat aut velit. Est illud denegatum naturae nostrae in penetralia pectoris alieni descendere, & perscrutari quomodo in illo orbe incognito sese habeat hominum affectio. Solus Deus, idemque vniuersi auctor & Dominus, qui corda & renes scrutatur, hoc iudicium citra damnum affectus & imprudentiae exercebit, utpote qui non sapientissimus modo ad ea noscenda, sed ad eadem expendenda quoque aequissimus, imo ad vindicandum quoque potentissimus est. *Quis est*, verba sunt *Catonis* apud *Gellium* (*) qui aequum censet, quemquam poenam dare ob eam rem, quod arguatur male agere voluisse. Facta sola sunt censenda, atque in iudicium vocanda, **VOLUNTATES NUDAE INANES** que negligendae. Cui etiam respondet vulgatum illud *Cogitationis poenam memo luit*: quod *Succano* prouerbio effertur: *Tandarna lopa tullfrit*. *Affectus sine effectu*

(*) *In Noct. Att. Libr. VII. c. 3.*

non punitur, secundum prouerbiū, Quod tamen
 de actibus mere internis accipiendum, qui a vo-
 luntate immediate producuntur & in eandem ite-
 ram recipiuntur. Alium autem respectum hi ii-
 dem actus induunt, si cum externis coniuncti fue-
 rint, adeo ut in sensus aliorum quocunque modo
 incurrant. In illa relatione certe, tum ad qualitatem
 tum quoq; quantitatem delicti, maximum saepe mo-
 mentum adferunt, non illi actus solum, in quibus ad
 factum conatus iam ordinatus sit; verum non raro ce-
 teri quoq; puta propensiones, quae casu quocunq;
 per confessionem siue voluntariam siue inuitam, aliis
 auscultantibus, nobis exciderint. De eiusmodi noxâ
 quaeritur: *utrum inter delicta, quae sanctionem & a-*
animaduerſionem fori humani subſtens, referenda ſit nec-
ne? Quatenus nemo laeditur, actio neque aliqua
 in foro humano eidem intendi posse videtur. Po-
 tius sicut medicus ordinarie non adhibet medica-
 menta ad coërcendam inclinationem, quae mouet
 hominem ad excessum in cibo & potu quemcun-
 que, sed saltem excessum & vitium ipsum: ita ne-
 que huius erit sub censuram vocare, nedum vindi-
 care illas actiones, quae animum & cogitationes subie-
 re saltem; sed illas tantum, quas, manifestae impi-
 etatis & noxae nomine, leges damnauerint. quor-
 sum respicit etiam Sueticum illud: *Für ogjord gjer-*
ning / bôtes oburit fâd. Interim si ciuitatum non-
 nullarum praxin attenderimus, constat non con-
 scientiam & reticentiam criminis solum, sed & co-
 gita-

gitationes ipsas, seu vt clarius memet exprimam, *motus* mentis cum vitio *secundus* etiam punitos fuisse identidem. Cuiusmodi exemplum esse potest Glaucus apud Herodotum ille, de quo tale apud *IUVENALEM* iudicium legitur. *Has patitur poenas peccandi sola voluntas.* Huc spectat senatus Parisiensis & demum Regis ipsius, puta *FRANCISCI I.* durior sententia in virum quendam nobilem lata, qui cum Franciscano monacho secreta confessione aperuisset consilium perduellionis, quod aduersus Regem animo olim agitauerat; prodita re postmodum, licet poenitentiam, pro more sectae illius, multo ante praestitisset, ultimo insuper supplicio tamen affici iustus fuit. A qua seueritate patris non multum distabat *HENRICI* regis decretum, quo furiosum aduersus semet gladium improviso stringentem, gladio perire iussit; quamuis istud genus hominum leges, tantum non omnes a poena excusent, quod furore ipsi suo plus satis torqueantur. Scilicet scandalum aliis praebet eiusmodi facti modo, modo linguae temeritas, ad quod tollendum exemplo opus est. Quod si vero non *eminus* solum cogitatio suscipiatur criminis perpetrandi, sed etiam intentio & *conatus* animi, adeoque atrocior mali quaedam species sese *cominus* repraesentet, ordinata plane ad effectum producendum; vtut scelus forte perfici & consummari non potuerit, casu, quod sufflamen iniecerit, interueniente quocunque; vtique prout hi actus promere internis haberi nequeunt, sed externos simul aper-

aperte includunt; ita neque iudicium & animadversionem aliorum effugere possunt (*). In illo casu iniurias praecavisse iustum magis erit, quam expectavisse. Summa enim professio stultitiae est non obviam ire sceleribus cogitatis, sed manere, opperiri que ut cum admissa & perpetrata fuerint, tum denique ubi quae facta, infecta fieri non possunt, puniantur. (**). Atque haec quidem de *CRI-MINE CONATUS* moraliter h. e. philosophice considerato, dicta sunt. quam illius in foro civili diversimodè variare solet quantitas & aestimatio, parte altera, V. D. expendendum restat.

(*) Eiusmodi conatus ad flagitium perpetrandum ordinatissimi exemplum esse potest conspiratio sulphurea Londinensis: & in proximo nebulonis illius, qui nocte concubiam arduos carbones musaco hospitis & ephori sui intravit, sine subsequente effectu tamen, quatenus in materiam subito inflammabilem non incidit.

(**) Gellius Noct. Att. VII. 3.

Personne ne verra que la foiblesse, dont l'esprit des mortels est accablé de fond en comble, ne se fasse voir en plusieurs manières; mais j'ose mettre en fait, qu'elle se trahit elle-même le plus souvent, par le moyen du desir des loüanges, dont presque tous les hommes sont pressés. Ce seroit faire tort à la Vertu, que de lui ôter son prix: certes, il n'y a point d'homme d'esprit qui n'en tombât d'accord. Cependant la vertu même se fait d'autant plus respecter, qu'elle se montre modeste: Et sur tout, c'est la véritable marque d'un noble genie, que de ne pas faire beaucoup de caquet de ce qui lui est avantageux. Mais que dirai-je? n'est il pas déjà sur le point, que le mal prévaut sur le bien? Et n'y-en a-t-il pas en foule, qui content pour rien tout ce qui vient de la Vertu Et de la Raison, sans en rougir de honte? En effet, celui qui en douteroit encore n'auroit nulle connoissance du monde. Néanmoins tous les hommes aiment à être loüés: Et le borgne même s'élève souvent au dessus des aveugles. C'est parceque trop peu d'hommes comprennent la nature de la vraie gloire: Et qu'encore moins d'eux font leurs efforts pour en mettre le fondement suivant les bornes de la Raison. C'est sans contredit le comble des perfections humaines. C'est la terre très fertile qui porte en abondance les fruits les plus doux; même elle est le rayon éclatant de la lumière éternelle, empreint sur l'ame humaine. Or, plus on decouvre son sein-très fécond en la cultivant avec soin: Et plus on se sert de son flambeau, pour penetrer l'harmonie des verités; plus on commence à goûter la douceur de la

la vertu, & plus on merite d'être loué. En vain je tâ-
cherois de faire un long discours pour indiquer combien vous
avez réussi, MONSIEUR, dans les travaux communs à
sous les fils de Minerve: & quels progrès vous avez fait
dans l'étude de la Vertu. Car quant à l'un, votre
conduite en porte elle même témoignage; & quant à l'au-
tre, l'ouvrage d'esprit, que vous mettez au jour, en par-
le en des termes assez avantageux. Voici donc un beau sujet
de vous donner des éloges. Ils vous sont dus; & on vous
les donne par tout. Ce pendant la modestie très rare, a-
yant trouvé en vous un constant séjour, m'empêche d'en
faire ici quelque détail. C'est pourquoi je me borne à fai-
re des prières ardentes, afin que l'Être tout puissant vous
accorde toutes sortes de bonheur, & vous fasse un jour mois-
sonner des fruits dignes de votre mérite, & proportionnés
aux desirs de celui, qui ne cessera jamais d'être à son or-
dinaire, c'est à dire, avec beaucoup de plaisir

MONSIEUR

votre très humble serviteur

SALOMON STICHEUS.

